

БЕЛЕШКЕ О БЕОГРАДУ ЗА ВРЕМЕ РАТА 1941 ГОДИНЕ

Приликом своје посете Берлину, 1 марта 1941 године, кнез Павле је дефинитивно уговорио са Хитлером да Југославија приступи Тројном пакту. Документа о приступању Југославије Тројном пакту потписана су у Бечу 25 марта 1941. Истога дана Централни комитет Комунистичке партије Југославије издао је проглас у коме је осудио овај издајнички акт кнеза Павла и његових политичара. Увече 25 марта у Београду и неким другим местима у земљи избиле су масовне демонстрације. Главним улицама Београда кретале су се непрегледне поворке грађана — радника, студената, ђака. Улице су се проламале од поклича демонстраната: „Доле издајце народа”... „Доле пакт”... „Хоћемо рат — нећемо пакт”... „Боље гроб него роб”... „Савез с Русијом”... Демонстрације су трајале до касно у ноћ. Сутрадан, 26 марта биле су још масовније. Рад у установама, предузећима и школама био је парализован.

У зору 27 марта 1941 године извршен је државни удар. Претседник владе постао је ваздухопловни генерал Душан Симић.

Демонстрације су и тога дана настављене са још већом жестином. Улице центра града, од Калемегдана преко Теразија до Славије, и даље, до Каленићеве пијаце, биле су испуњене демонстрантима. Ту и тамо, стојећи на рукама својих другова, студенти и радници, — партиски функционери, говорили су народу о срамној издаји владајуће клике и фашиста и о борби која је најављена догађајима који су се тих дана збили.

Влада генерала Симића није се снашла у овој ситуацији. Била је неодлучна. Њен министар спољних послова Момчило Нинчић пожурио је да изјави

да нова влада признаје све раније потписане обавезе, па према томе и приступање Југославије Тројном пакту. Одмах затим је по једна владина делегација упућена у Москву и Рим, а испитивана је и могућност да се једна делегација пошаље у Берлин. Душан Симић и остали министри у влади уверавали су народ да не претстоји никаква опасност од немачког напада на Југославију.

Међутим, двадесет седмог марта Комунистичка партија позвала је своје чланове да добровољно ступају у војне јединице ради одбране земље од претстојећег фашистичког напада. Командантима појединих војних области слате су и делегације са захтевом да се радницима и осталим родољубима подели оружје ради одбране земље. Али, југословенска војска је неспремна дочекала 6 април 1941 године.

Догађаји 27 марта у Југославији умногом су пореметили освајачке планове Хитлера. Остварење свога плана „Барбароса”, — тојест напад на Савез Совјетских Социјалистичких Република, морао је да одложи за неколико недеља. Али је зато већ 27 марта увече издао наређење немачкој Врховној команди да изради план напада на Југославију. Посебну одмазду је спремао за Београд. Ваздухопловство Вермахта требало је да масовним и честим бомбардовањима уништи главни град Југославије.

У недељу 6 априла 1941 године, већ у рано јутро, многобројне формације немачких авиона надлетале су Београд. У почетку противавионска артиљерија није дејствовала. Сирене нису оглашавале опасност. „То су наши, врше пробе” — говорили су појединци посматрајући авионе како лете према центру града. Многи су мислили да, иако су немачки,

неће бомбардовати, јер је генерал Симо-вић неколико дана раније саопштио да је Београд проглашен отвореним градом и да у случају рата неће бити бомбардован. Али већ после неколико тренутака зачуло се злослутно завијање „штука“ које су пикирајући, изручивале свој смртоносни товар над градом. Срушене куће, пожар, лешеви и панични страх људи, који су бежали у подруме нешто јачих кућа, био је приказ који је Београд доживео тога јутра.

У току дана немачки бомбардери су још три пута бомбардовали град не штедећи ни један крај. Највише је страдао Дорћол, затим Савамола, крај око железничке станице и Војне академије, центар града, Славија, Чубура и Каленића пијаца.

Чим је престао први напад, непрегледне колоне људи бежале су из града у околна села. Жене са малом децом и старији људи, који су у балама носили нешто постелине и одеће, сачињавали су ову поворку бежаније. Били су препуштени сами себи, јер су влада и краљ одмах побегли из Београда, а потом и из земље.

Бивша југословенска војска није била у стању да задржи непријатељске јединице које су нападале дуж целе границе: из Италије, Аустрије, Мађарске, Румуније, Бугарске и Албаније. Неки виши официри већ раније су припремили издају. Војницима су уместо муниције долазили на положаје, сандуци са поморанџама. Тенкови купљени у иностранству за скупе паре били су врло лошег квалитета и скоро неупотребљиви. На аеродромима није било бензина, а агенти „пете колоне“, поред осталог, успели су да онеспособе за лет и многе апарате.

Стари ратници, — родољуби и млади официри, и војници, тешка срца су гледали ову срамну издају и пропаст југословенске војске. Многи су извршили и самоубиство. Неки пилоти су и без наређења своје више команде бранили свој главни град. Са својим споријим и слабије наоружаним машинама смело су се упуштали у борбу са немачким ловцима и бомбардерима. Многима је то био и последњи лет . . .

Капитулација је потписана 18 априла 1941 године.

Одмах после капитулације и командања Југославије, одлуком немачког војног заповедника у Србији, генерала Форстера, одређени су за комесаре појединих министарстава: Милан Аћимовић, Риста Јојић, Душан Летица, Душан Пантић, Момчило Јанковић, инж. Мило-сав Васиљевић, др Лазар Костић, др Стеван Нешић, инж. Стеван Станисављевић и Јеремија Протић. Нешто касније за претседника општине и управника града Београда наименован је Драги Јовановић. Они су имали задатак да обезбеде мир у позадини немачких трупа, да би ове могле несметано да наставе своја даља разарања по Европи. Преко својих листова *Новог времена*, *Обнове* и других, позивали су народ на лојалан став према окупатору. У својим говорима и чланцима с једне стране величали су борбу Немачке, говорили су да је у интересу сваког Србина да сачува ред и мир, и да на тај начин да свој допринос „изградњи новог поретка у Европи“, а с друге стране преко истих листова денунцирали су београдске родољубе.

Али народ није слушао ове слуге окупатора. Окупљен око Комунистичке партије Југославије, он се већ од првих дана после капитулације спремао да настави борбу против окупатора и домаћих издајника.

У првомајском прогласу 1941 године Централни комитет Комунистичке партије Југославије поручивао је народу да не клоне духом и да буде јединствен и истрајан у борби коју је повела Комунистичка партија Југославије против окупатора и његових слугу, који прете да збришу са лица земље све оно што чини национално обележје југословенског народа.

Већ у току маја месеца у Београду је обновљен рад организација Комунистичке партије. У Месном комитету су тада били: Милош Матијевић-Мрша, текстилни радник — секретар Комитета, затим Ђура Стругар, правник, Давид Пајић, металски радник, Вукица Митровић, текстилна радница, и Лука Шунка, кројачки радник, као секретар Месног

комитета Савеза комунистичке омладине Југославије (СКОЈ). Сви чланови овог Месног комитета били су већ прекаљени револуционари, а неки су били и чланови Покрајинског комитета Комунистичке партије Југославије за Србију. Поред Месног комитета у Београду је било и седам рејонских комитета. Први рејонски комитет обухватао је територију поред Саве, затим Чукарицу, Макиш и Беле Воде. Други рејонски комитет пружао се од Војне академије, обухватајући зграде министарстава и Опште државне болнице, до Сењака и Дедиња. Трећи комитет сачињавао је простор који заокружује трамвајска линија „двојке“. Четврти рејонски комитет био је Дорћол, пети Карабурма, шести је обухватао простор између Рувелтове улице и Булевара Револуције до Звездаре и седми простор од Славије и Правног факултета, између Булевара Револуције и Булевара Југословенске армије до Вождовца.

Скојевска организација била је организована на истим принципима као и партиска — Месни комитет, рејонски комитети и активни по предузећима и улицама.

Партиске ћелије упочетку биле су формиране исто као и пре рата, — по струковним синдикалним савезима, а касније по предузећима и установама.

Уместо одбора „црвене помоћи“, који су постојали пре рата, сада су формиран одбори Народноослободилачког фонда. Они су постојали при Месном комитету и при рејонским комитетима. У току рата њихов задатак био је да сакупљају материјалну помоћ, оружје, муницију и одећу за партизанске јединице, и да помажу незбринуте породице другова који су се налазили у одредима или оних који су били интернирани.

Партиски комитети и ћелије одржавали су своје састанке обично једанпут недељно, а по потреби и чешће. Састанци су одржавани тајно у становама поверљивих сарадника Народноослободилачког покрета. Чланови ћелија и комитета били су обавезни да на састанке долазе тачно у заказано време. Ако неко не би дошао, састанак би се одржао у резервном стану, за који су знали само

секретар и његов заменик. Састанци су били кратки. Добијене задатке чланови су морали да памте. Смели су да праве само шифроване белешке.

У комитетима и ћелијама чланови су били задужени за поједине секторе рада, за технику, за рад са омладином, за рад са женама, за претресање војно-револуционарних питања и тако даље.

Око партиских ћелија био је окупљен велики број симпатизера — активних сарадника Народноослободилачког покрета. Од комуниста и симпатизера у Београду су, у лето 1941 године, биле формиране илегалне војне јединице. Скоро свака ћелија имала је своју чету, а у оквиру једног рејонског комитета формиран је један или више батаљона. Неки командири су вршили и смотре својих јединица. У заказано време командир би стајао на неком одређеном месту и сви припадници чете морали су да прођу поред њега у одређеним временским размацима, да би остали непримећени. Омладинци припадници чета одлазили су на вашарска стрелишта да би пуцали из ваздушних пушака и тако стицали основне појмове у руковању оружјем. Свака ћелија имала је и своје илегално склониште оружја и муниције, а неке су биле створиле и извесне резерве хране.

Многи од ових београдских илегалца из првих дана рата постали су кроз Револуцију истакнути војни и политички руководиоци, а већина оних који нису отишли у партизанске одреде нису престали да се боре чак и онда када је партиска организација у Београду, крајем 1943 и почетком 1944 године, преживљавала своје најтеже дане. Они су сами формирали илегалне групе и успоставили везу са неким од другова из одреда. Тада су многи борци из Београда преко ових група добили везу за одлазак у партизанске јединице.

У општој припреми за вођење рата с непријатељем 1941 године, партиске ћелије у Београду организовале су и више илегалних болничарских курсева, на којима су се другарице оспособљавале за указивање прве помоћи.

За штампање илегалног партиског материјала, летака, прогласа, наредаба

An die Bevölkerung Belgrads.

Seitens der deutschen Wehrmacht häufen sich die Klagen, dass die Zivilbevölkerung im Verkehr mit deutschen Offizieren und Soldaten, die ihnen zukommende Achtung und Ehrerbietung nicht erweist. Insbesondere zeigt sich immer mehr, dass ein grosser Teil der Bevölkerung im Passantenverkehr keinerlei Anstalten macht auszuweichen, sondern oft in frecher Weise den Weg versperrt.

Die Kreiskommandantur macht die Bevölkerung darauf aufmerksam, dass künftighin gegen Verstösse obiger Art mit aller Strenge vorgegangen wird.

Belgrad, im Mai 1941.

Kreiskommandantur

Становништву Београда

Од стране немачке оружане силе све чешће су жалбе да цивилно становништво у односу са немачким официрима и војницима не показује њима дужну пажњу и поштовање. Нарочито се све више примећује да један велики део становништва у пешачком саобраћају не показује нимало склоности да се уклони него често на дрзак начин препречава пут.

Крајскомандантура упозорава становништво да ће се убудуће против иступа ове врсте поступити са свом строгошћу.

Београд маја 1941 г.

Крајскомандантура

и осталог организована је илегална штампарија Покрајинског комитета у Београду још уочи рата, коју непријатељ није успео да открије за све време окупације. Овај материјал растурен је преко месних, рејонских и ћелијских техникера. Материјал је преношен у кантама са дуплим дном, у зембилима са намирницама, у шупљим оклагјама, или на неки други начин. Техникер Месног комитета делио је материјал рејонским техникерима, а ови даље ћелијским. Материјал је обично дељен на улици, у пролазу. А затим су га чланови ћелија растурали по граду, убацивали у дворишта и сандучиће за писма или лепили по зидовима кућа. Много пута се догодило „фрицевима“ да на зидовима својих касарна прочитају какав антифашистички летак. У томе, да им потуре такву литературу, нарочито су били смели скојевци.

После априлског пленума 1941 године, Јосип Броз Тито и остали чланови Политбироа, осим Едварда Кардеља, Франца Лескошека и Раде Кончара, окупали су се у Београду. Јосип Броз Тито је у Београд стигао почетком маја. У прво време становао је у граду, а затим у једној вили на Дедињу, у Драјзеровој улици.

Већ у то време широм читаве земље вршене су припреме за устанак. Прикупљано је оружје и муниција. У многим крајевима Црне Горе, Далмације, Босне и Словеније формиран су мањи одреди, или мање ударне војне групе.

Овим припремама за устанак Јосип Броз Тито је руководио из Београда. Преко курира добијао је извештаје од другова, који су у разним крајевима земље радили на подизању устанка. Истим путем слао је и директиве за даљи рад.

На дан немачког напада на Совјетски Савез тачно у два сата по подне, састао се Политбиро Централног комитета, у стану једног банкарског чиновника у Молеровој улици. Састанку су присуствовали Јосип Броз Тито, Александар Ранковић, Иван Милутиновић, Иво Лола Рибар, Светозар Вукмановић-Темпо и Сретен Жујовић-Црни. Едвард Кардељ и Франц Лескошек су у то време били у

Словенији, а Раде Кончар у Хрватској. На овом састанку Политбироа одлучено је да се изда проглас, у коме се позива народ да уништава непријатеља.

Истог дана, у једној кућици на Воздовцу, одржана је и Месна конференција Савеза комунистичке омладине Југославије, која је већ раније била припремљена. Овој конференцији су присуствовали делегати свих рејонских руководства и делегати средњошколског руководства. Конференција је трајала читавог дана. Једно време конференцији је присуствовао и Иво Лола Рибар, секретар Централног комитета Савеза Комунистичке омладине Југославије. Он је говорио о политичкој ситуацији у земљи и свету, о борби која претстоји југословенским народима за ослобођење од фашистичког ropства. На конференцији је изабран и нови Месни комитет Савеза комунистичке омладине Југославије за Београд.

Неко време после напада Немачке на Совјетски Савез, међу члановима Партије, а и уопште у Београду, владало је уверење да ће доћи до брзог слома Хитлерове војске. На састанцима партијских ћелија и скојевских актива давани су задаци члановима у вези са очекиваним борбама по улицама града, да пронађу куће симпатизера, које би могле да послуже за смештај рањеника, затим куће погодне за склониште оружја и муниције, зграде за пекаре и тако даље. Али већ после неколико дана борби на Источном фронту, видело се да ће овај рат потрајати дуже. Централни комитет дао је упутство партијској организацији у Београду, да се оријентише на дужу борбу, да не ствара илегалне војне јединице у граду, већ да што више својих чланова и симпатизера пошаље у партизанске одреде у Шумадију и Посавину.

Четвртог јула одржан је и други састанак Политбироа Централног комитета. Овај састанак одржан је у кући Владислава Рибникара, у Ботићевом сокачету на Дедињу, данас Музеј 5 Јул 1941 године. На састанку је био Јосип Броз Тито са осталим члановима Политбироа. Састанак је трајао читавог дана. На њему је одлучено да акције саботаже у читавој земљи пређу у свеопшту борбу

О ВРЕМЕ

БЕОГРАД, СУБОТА, 18 ЈУЛИ 1941

ПРИМЕРКА 2 ДИНАРА

ЕН ПРОБОЈ ИНОВУ ЛИНИЈУ

јетски ОНОВО тенск

ли линија и противавионски кружевни објекти су изгубили нестратешки значај.

Многочислене објекте су у Београду на Машићевим бранима уништили бомбардери авиације су војско у западној Немачкој извели разарања и запаљиве бомбе, а да мноштво изгубили имају битица повредило. Највише оштећени и пронајављени артиљеријски објекти су три британска авиона која су чинила у овом напад.

Кнез Коноје образовао нову владу

Токио, 18 јула (ДНБ).
Образовао је нова Јапанска влада, изабравши крестељак кнез Коноје главно је у двор да Нару водило политику нове владе. Очекује се да ће се ускоро савијести савезна нова влада.

Опидане извоз авиона из С.А.Д.

Вашингтон, 18 јула (ДНБ).
Према саопштењу министарства трговине, извоз авиона из С.А.Д. само је на путу у вазду према африку пре извоза

СПИСАК СТРЕЉАНИХ ЛИЦА због саботаже и насиља

Београд, 18 јула (ДНБ).
Са несодобна стране се саопштило.

У вези са шверцарским деловима саботаже и насиља, стрељани су следећа лица:

1. Петровић Јубита, адвокат (привремено) из Краљева.
2. Марковић Вукан, дипломирани филозоф из Ниша, рођен у Подгорици.
3. Попић Андрија, столар из Новог Сада.
4. Павловић Владета, студент медицине из Београда.
5. Стојанковић Александар, моделар из Ниша.
6. Стојанковић Деветрије, бравар из Новог Сада.
7. Шкерић Слободан, приватни ученик са Цетиња.
8. Семеновић Војислав, обућар из Београда.
9. Антић Јован Вукановић, чиновник Народног Банке у Београду.
10. Беолић Павле, мађарач из Београда.
11. Шпановић Наташа, трговац из Славонског Брода.
12. Крауц Фриц, адвокат из Осеча.

13. Мандибаум Евгенија, професор из Београда.
14. Тошић Живота, адвокат (привремено) из Ниша.
15. Ђосиф Јован, обућар из Араповца.
16. Милошевић Илија, столар из Араповца.
17. Петровић Јулијан, књижевник из Београда.
18. Бобер Золта, столар из Београда.
19. Милошевић Александар, паролетар из Београда.
20. Барић Благоје, столар из Београда.
21. Холмелер Павле, трговац из Београда.
22. Херцел Јанко, трговачки помоћник из Београда.
23. Николић Јордан, приватни ученик из Београда.
24. Војиновић Богдан, адвокат медицине школе из Делиградца.
25. Будић Милан, крмач из Београда.
26. Илић Михајло, машињист из Београда.
27. Крауц Павле, калтер из Сплита.
28. Крауц Милош, столар из Београда.

НАРЕДБА ВОЈНОГ ЗАПОВЕДНИКА У СРБИЈИ ПОВОДОМ ПОНУШАЈА САБОТАЖЕ ОД СТРАНЕ КОМУНИСТА У БЕОГРАДУ

Београд, 18 јула (ДНБ).
Војни Заповедник у Србији упutio је Команду Министарства унутрашњих послова у Милану Акимовићу следеће писмо:

«Комунистички елементи, као што сте у свом говору на ради у недељу, 18-VII-1941, јавно изјавили, да је Беога Војнокомандни Ратна наредба којева изјавила да је комунистичка партија револуционарна партија, која је спремна да кријумарски даје. Тако су приликом овога изјавили пута прогласили саботажу у Београду.

«Због оваквих и сличних дела саботаже, у последње време ви је у вези оваквих странај делова спољна влада која су по добијеном

налогу изјавили наредбу. Исте мере одмах биће спровођене у још већем обиму, у случају ако се дела саботаже понове.

«До сад сви се могли уверити да је немачка војска строгог сталовности у грађанства и на делу војска.

«Само јунаци Београдског сталовности прилику да покаже своју сталовност у борби против револуционарних партија и безболности у вазду, и изређују да сваки сталовности прилику да себе кривично јавно изјави. Сталовности сва мере извршиће. У случају грешка, у складности са војском Фелдмаршалом у Београду.

ФОН ШРЕДЕР, с. р. генерал, противавионски артиљеријер.

ЈАКА ВАЗДУШНА БОРБА У БЛИЗИНИ МАЛТЕ

Бомбардовање енглеских положаја и моторизованих колона у Северној Африци

Рим, 18 јула (ДНБ).
Од 18. јула, авиација је извршила:

5. Авиација Малте, која извршила је једну извршила су ваздушну борбу са британским авиацијама. Објекти је био енглески авион. Један авион заробљен је у вазду у вазду била.

и утврђени положаји у Тобруку, тамо су извршени бомбардирања и уништили.

Југословани од Осде из Бардана, италијански јединице су обуставили истребљивања моторних возила и трупа.

Присилно поштоматски против два броја авиона извршила су бомбардовања на Малти. Једна по-

Сл. 2 — Прва саопштења у Новом Времени о стрељаним родољубима

против окупатора. У све крајеве земље послани су делегати Централног комитета, са изванредним овлашћењима по партиским и војним питањима. Тада је створен и Главни штаб за Србију у коме су били Сретен Жујовић, Бранко Крсмановић, Родољуб Чолаковић, Филип Кљајић и Никола Груловић.

На овом састанку образован је и Главни штаб партизанских одреда Југославије са седиштем у Београду. За команданта Главног штаба одређен је Јосип Броз Тито.

У то време почео је у Београду да се штампа и билтен Главног штаба, који је садржавао кратке информације о развоју устанка у земљи.

Јосип Броз Тито је и даље становао на Дедињу, а Александар Ранковић и Иван Милутиновић становали су у једној кући на Кумодрашком путу.

Тих дана, јула месеца и касније, све до „провале“ Месног комитета крајем септембра 1941 године, београдски партизани извели су читав низ акција против непријатеља. По улицама су горели немачки војни аутомобили и квинслишка штампа, сечени су каблови, пуцано је на окупаторске војнике и агенте Специјалне полиције. . . Све претње и репресалије окупатора нису застрашиле Београђане. Управник града Драги Јовановић, Илија Паранос и Божидар Бећаревић били су беспомоћни. . . Окупатор није био задовољан њиховим радом. Бећаревић је наредио старешинама квартова да му одмах јављају чим приметите дела саботаже и да му шаљу свакодневно извештаје „о делатности комуниста на њиховој територији“. На Бећаревићевом столу гомилале су се вести о акцијама београдских илегалца. . .

... „На дан 10 јула непозната лица пресекала су телефонски кабел пред зградом у Поенкаревој улици број 4. . .”

... „Непознати омладинци, на дан 12 јула 1941 године, запалили су новине из киоска код Карађорђевог парка. . .”

... „У Книћаниновој улици, 14 јула, излепљени су по зидовима кућа комунистички летци. . .”

... „16 јула запаљена је гаража „Перишић“. Паљевина гараже највероватније је дело саботаже комуниста, јер је

истога дана запаљена и гаража „Форд“ у Гробљанској улици у којој је изгорело више немачких моторних возила. Извршиоци су непознати. . .”

... „21 јула непозната лица покушала су да изазову експлозију у складишту немачке муниције и експлозива на Ташмајдану. . .”

... „На дан 25 јула око 14 часова запаљен је један немачки ауто у Кондиној улици. . .”

... „25 јула око 15 часова запаљен је један немачки ауто у улици Краља Петра. . .”

... „Око 13 часова на дан 31 јула запаљен је у Иванковачкој улици један немачки војни ауто. . .”

На дан 27 јула неколико квартова извештавало је о паљењу новина. Тога дана гореле су новине испред киоска на углу Кнез-Михајлове и Чика-Љубине улице, затим у Таковској, Варшавској, Војводе Глигора, Високој улици на Чукарици и још неким. Ову акцију организовао је Месни комитет Савеза комунистичке омладине Југославије. У извођењу сваке ове акције учествовало је по три омладинца: један је имао задатак да отме новине од продавца, други их је одмах поливао бензином, а трећи палио. Све паљевине извршене су тачно у осам часова изјутра.

Тога јутра три непозната омладинца исто тако требало је да запале новине у данашњој улици Георги Димитрова. Али нису имали среће. Већ је било осам часова, а продавац још није био донео новине. Међутим, баш у том тренутку крај њих су пролазила двоја немачка кола са сеном. На сваким колима седела су по два војника. Омладинци су се тада приметно привукли задњим колима и запалили сено. Војници су једва успели да испрегну коње да не би изгорели.

Двадесет седмог јула запаљена је и „Крајслерова“ гаража у Масариковој улици, у којој је изгорело седам путничких и два теретна аутомобила немачке војске. Седамнаестогодишњи ученик гараже Неквасил осумњичен је да је омогућио улазак у гаражу лицу које је извршило паљевину. Саслушавао га је Гестапо, али без успеха. Стрељан је 15 августа 1941 године.

И у току месеца августа старешине квартова слале су Бећаревићу сличне извештаје...

...„1 августа 1941 године дошло је до експлозије у столарској радионици „Узор“ у Гарашаниновој улици, која је радила за немачку војску. У радионици су били запослени само фолксдојчери, те се претпостављало да је неко лице споља извршило паљевину... Извршиоци овог акта саботаже нису ухваћени...”

...„3 августа престругано је у Макишу више телефонских стубова...”

...„5 августа непозната лица посула су по путу Београд—Обреновац „јежеве“ за бушење аутомобилских гума. Услед овога дошло је до оштећења више немачких возила...”

...„5 августа увече, недалеко од Панчевачког моста, комунисти су пуцали на аутомобил поручника Курта Валдмана и инспектора Кришмана, када су се ови враћали из Београда за Панчево. У току ноћи блокиран је читав крај и извршен претрес терена, али извршиоци овог атентата нису пронађени...”

Истога дана старешина кварта у Раковици јавио је да је на манастирском имању запаљена пшеница, која је била реквирирана за потребе немачке војске.

...„8 августа избио је пожар на крову касарне Аутокоманде на Булевару Југословенске армије. Брзом интервенцијом пожар је угашен...”

...„11 августа пресечен је телефонски стуб на углу Звечанске и улице Царице Маре...”

...„13 августа запаљена је немачка гаража у Бирчаниновој улици број 4...”

...„15 августа запаљено је око 2.000 кгр сена и 2500 кгр сламе у кругу једне немачке касарне на Бањици...”

Из разних крајева града, скоро свакога дана у току лета 1941 године, старешине квартова јављале су и о писању парола и растурању антифашистичких летака.

...„18 августа, на једној кући у улици Војводе Степе, масном бојом написане су паролe „смрт окупатору“, „живели партизани”...”

...„27 августа у Далматинској улици исписане су паролe „живели народни борци“, „осветићемо наше другове”...”

Сл. 3 — Ђуро Стругар

...„16 септембра на пијаци Каленића гумно растурени су летци које су највероватније писали средњошколци, а на којима је писало: „Српски народе, по угледу на своје старе претке устани у свету ослободилачку борбу против мрског окупатора и његових слугу. Смрт куги човечанства, хитлеризму. — Доле издајнице Љотић и Аћимовић. — Живели партизани. — Живела народна борба...”

Али највећа акција београдских партизана, у лето 1941 године, било је спасавање Александра Ранковића из затвора Гестапоа.

Тих дана Ранковић је припремао акцију уништења београдске радио станице, која је требало да буде дигнута у ваздух у ноћи између 26 и 27 јула. Али када су припреме за њено извођење биле већ при крају, Ранковић је ухапшен. Један од учесника се поколебао и одао Гестапоу намере београдских илегалаца.

Сл. 4 — Мрша Матијевић

Он је на заказан састанак са Ранковићем, на углу Јужног Булеvara и Бердапске улице, довео полицију.

Тек што је Ранковић стигао на овај састанак, на њега се сручило неколико гестаповаца. Настало је рвање. Један од гестаповаца ударио га је револвером по глави. Пао је онесвешћен. Везали су га и онако крвавог и прашњавог угурали у аутомобил који је стајао припремљен у улици Господара Вучића.

У затвору настављено је мучење Александра Ранковића. Око петнаестак гестаповаца окупило се око њега. Одмах су знали да имају посла са неким вишим функционером Ослободилачког покрета у Београду. Тукли су га. Захтевали су да им објасни неке шифроване белешке, које су нашли код њега. Али сва та њихова настојања била су узалудна. Ранковић је издржавао и најтеже мучење. У једном тренутку један од геста-

поваца ударио га је пендреком по глави. . . Онесвешћеног пренели су га у болницу. Када је дошао к себи и схватио да се налази у болници, наставио је да симулира несвестицу. Гестаповски лекар хтео је на сваки начин да се увери да ли симулира. Разним средствима покушавао је да види да ли реагује. Забадао му је и иглу у табане и испод ноктију. Ранковић је издржао и та мучења. . . Веровао је да ће га другови спасти.

У међувремену, по налогу Јосипа Броза Тита, Бура Стругар и Цана Бабовић организовали су акцију за спасавање Ранковића из затвореничке болнице у Вашингтоновој улици.

Митра Митровић и другарица доктора Вребалова, које су у то време исто тако биле у затвореничком одељењу у болници, обавестиле су другове где се Ранковић налази. Студент медицине Груја Лазовић дао је тачан нацрт болничке зграде. Направљен је план и акција је изведена 29 јула око 10 часова пре подне.

Тога јутра београдски ударници усред окупационих власти блокирали су улице око болнице. Чак су и саобраћај обуставили. Људи су се склањали, јер су мислили да то Специјална полиција врши рацију. Док је једна група ударника остала као обезбеђење у дворишту болнице, њих четворица упало је у одељење у којем се налазио Ранковић. Преплашени гестаповци који су га чували, сакрили су се под кревет. Двојица ударника ухватила су Ранковића испод руку и повела, а друга двојица чувала су отступницу. У дворишту су ликвидирали једног жандарма, који је покушао да употреби револвер. Ранковић се преко болничког зида, због слабости, са доста мучке пребацио на улицу. Ту су убили два гестаповца, који су пуцали на њих. Међутим шофер који је требало да их чека на улици није дошао. Зато су преко Бајлонове пијаце побегли у једну кућу, где се Ранковић опрао од крви и пресвукао. У улици Краља Петра погодили су једна шпедитерска кола. Кочијашу су рекли да је пао са неке грађевине. Тако су овим колима, поред Гестапоа, и преко Теразија стигли до одређеног стана.

После свог ослобођења Ранковић је још неко време остао у Београду и помагао Титу у организовању Народно-ослободилачког покрета.

Али све чешће акције београдских партизана узнемиравале су окупатора. Он је покушао да суровим репресалијама угуши сваки отпор у Београду. Затвори Гестапоа и Специјалне полиције били су пуни ухапшених родољуба.

Јуна месеца по наређењу окупатора хитно је образован концентрациони логор на Бањици. У овај логор су упућивали ухапшене припаднике Ослободилачког покрета из Београда и Србије. Већ јула месеца почели су са стрељањем првих затвореника. Осамнаестог јула *Ново време* објавило је саопштење да је стрељано двадесет осам родољуба. Оваква саопштења јављала су се све чешће. Али тадашњи војни заповедник Србије, генерал фон Шредер, није се задовољио само стрељањем. По његовом наређењу 17 августа обешени су на Теразијама Светислав Милин, обућарски радник, Ратко Јовић, земљорадник, Велимир Јовановић, земљорадник, Јован Јанковић, кројачки радник и Милорад Покрајац, средњошколац.

То је био један од најтежих дана у Београду за време окупације. Била је недеља. Ветар је лако њихао лешеве обешених људи о електричне стубове сквера на Теразијама. Ретки јутарњи пролазници са ужасом су посматрали најновији злочин окупатора и журно одлазили даље. Сваки крик бола и револта морао је силом да се угуши. Он је код грађана распалио жељу за осветом. У сваком немачком војнику гледали су убицу својих другова, који су пали у борби за слободу. А немачке јединице су, као и обично, и тога дана марширале са песмом преко Теразија. Омладинци „Културбунда“ продефиловали су, певајући, крај обешених бораца. Певали су фашистички војници и њихова омладина. Славили су своје победе над ненаоружаним жртвама и победе на фронтима. Сањали су о немачком господству над читавим светом. . .

Још много наших бораца је пало, стрељали су их и вешали. Али то је била тек 1941 година. А они су мислили да су

већ победили. Тако су мислили и Недић, Аћимовић, Драги Јовановић и остали изроди српског народа и журили су да се устолоче на неком бољем месту у „новом поретку“ који је стварао Хитлер.

Крајем августа 1941 године, на молбу Аћимовића, војни заповедник у Србији, дао је генералу Милану Недићу мандат за састав српске владе. У ову владу ушли су углавном сви дотадањи комесари појединих министарстава, Милан Аћимовић, Душан Летица, Огњен Кузмановић и други. И док се широм Србије и у осталим крајевима наше земље, скоро голорук народ борио против окупатора, ови јадни „министри“, обучени у фракове и полуцилиндри, 29 августа 1941 године положили су заклетву пред војним заповедником Србије генералом Данкелманом, у свечаној сали зграде Народне скупштине. Обећали су да ће завести ред у Србији. Заклели су се Немцу — окупатору, да ће се заједно са њим борити против свог сопственог народа. Али су зато себе поносно назвали „владом народног спаса“.

Гестапо и Специјална полиција дуго времена нису успели да уђу у траг руковођству београдског Ослободилачког покрета. Узалуд су Губарев, Божидар Бећаревић, Ђорђе Космајац, Витас и многи други агенти даноноћно мучили ухапшене комунисте, ипак нису сазнали ко су чланови Месног комитета Партије. Међутим, једно случајно хапшење у Банату помогло им је да открију њихова имена.

Почетком августа 1941 године, на једном салашу недалеко од Кикинде, ухапшен је Ратко Митровић,¹ који је пре рата био у скојевским рукама у Београду и познавао приличан број старијих другова — комуниста. Одмах су га спровели у затвор Специјалне полиције у Београду. Ту га је најпре саслушавао Губарев, затим Бећаревић. У почетку ништа није признавао, али није успео да издржи мучење. Почео је да признаје и тако постао најтежи издајник Ослободилачког покрета у Београду. Одао је

¹ Нема никакве везе са Ратком Митровићем из Чачка, Народним херојем, који је био политички комесар Чачанског партизанског одреда.

многе другове, Мршу, Ђуру Стругара, Вукицу и друге. Уплашен и деморалисан трудио се да што веће услуге учини полицији. Мислио је да ће на тај начин да спасе свој живот. Па ипак, по наређењу Гестапоа стрељан је почетком 1942 године.

Партиско руководство било је обавештено о издаји Ратка Митровића преко Јанка Јанковића, шефа картотеке Специјалне полиције, који је сарађивао са Народноослободилачким покретом... Али борба је морала да се настави, иако су сада настали још тежи услови илегалног рада.

Крајем августа пао је и Ђура Стругар. Ухапсили су га код Аутокоманде на састанку са секретаром I рејонског комитета Лајошом Јо. Препознала су га два агента. Изненада су му пришли са упереним револверима. Покушао је да им се отме, али је брзо био савладан. Лајош је успео да побегне, док су се агенти борили са Ђуром.

У полицији су Ђуру стављали на најтеже муке. Био је у затвору и пре рата. Претпостављали су да и сада има неку одговорну функцију у партиској организацији. Захтевали су да им открије остале чланове руководства. Мучили су га до последњег даха, али ништа нису сазнали. Ђура им је пркосно добацивао: „Много знам, полицијски пси, али ви од мене ништа нећете сазнати”.

Бећаревић је и даље упорно трагао за руководством Ослободилачког покрета у Београду. Захваљујући издаји Ратка Митровића успео је да открије и илегални стан секретара Месног комитета Партије Милоша Матијевића-Мрше.

Једне ноћи, августа месеца, Мрша је изненада зачуо јаку лупу на вратима свога стана, у улици Војводе Баћевца, без броја.

— Отвори, ревизија! — наређивали су полицајци.

Мрша није отварао врата. Покушао је да спали неки илегални материјал, који је имао у свом стану. Али агенти нису дуго чекали. Развалили су врата и у стан је упао Милорадовић и још неколико агената.

Истовремено, кроз прозор на другој

страни куће, искочио је Миле Радовановић-Абаз, и хитро протрчао поред изненађеног агента Грковића. Полицајци су насумице пуцали за њим у густу мрак. Претражили су читаву околину, али без успеха. Међутим, Абаз иако је био рањен то вече, успео је да побегне и да се преко „везе” у једном селу, пребаци у партизански одред.

Кад су најзад провалили у стан, агенти су одмах извршили преметачину. У једној соби пронашли су неки материјал, који Мрша није успео да спали. То су били неки билтени, летци, непопуњене легитимације Управе града и за њих неразумљиве неке Мршине белешке. У другом делу куће ухватили су Мршу и његову другарицу Љубинку.

Исте ноћи саслушавао га је Бећаревић. Мрша уопште није одговарао на његова питања. Везали су га и почели да туку жилама, по табанима, преко лица. Лежао је оборен на поду. Из уста му је потекао танак млаз крви. Али и Мрша је издржао сва мучења не одавши другове. Остали чланови Месног комитета и даље су били непознати за Бећаревића.

После хапшења Ђуре Стругара, Мрше Мијатовића и Луке Шунке, који је ухапшен неколико дана пре Мрше, Месни комитет је попуњен новим члановима. Сада су у Месном комитету били Давид Пајић, Вукица Митровић, Душан Грубач, Саво Стијепић и Павле Лабат.

Августа и септембра месеца Ослободилачки покрет распламсао се широм читаве Србије. Формирани су многи партизански одреди. У западној Србији била је ослобођена огромна територија. Створена је „Ужичка република”. Основани су и први народноослободилачки одбори. Зато је Врховни штаб донео одлуку да пређе на ослобођену територију, одакле је могао са више успеха да руководи ослободилачком борбом у Југославији.

И Тито је половином септембра отишао из Београда на слободну територију.

Тога септембарског дана 1941 године, кад је Тито кренуо, на београдској железничкој станици многи путници су журили да заузму своје место у возу. Агенти специјалне полиције и немачки полицајци ревносно су прегледали њи-

Сл. 5 — Вукица Митровић

хове исправе и у свакога би уперили свој испитивачки поглед. Оне код којих су нешто ма и најмање сумњиво приметили задржавали су од путовања и по одласку воза саслушавали у полициском комесаријату.

Па ипак, баш онај путник, кога су највише желели да имају у својим рукама, прошао је без неке нарочите журбе крај њих и заузео своје место у возу.

Купеи су били прилично пуни. Највише је било сељака, који су својим послом долазили у Београд. Није се много причало као што то путници обично чине да би путовање било мање досадно. Само би они говорљивији повремено прекинули монотону лупу точкава, по неким питањем упућеним суседима.

Крај прозора су промицали леви предели Шумадије. У даљини су се плавили пошумљени брегови. У њима су били партизани. Многи у возу размишљали су о њима. Неки су их и видели,

а неки су се плашили сусрета са њима. Али нико од путника овога воза није ни слутио да се врховни партизански командант налази у њиховој непосредној близини, у возу, у купеу, да са некима заједно дели место на клупи.

То нису знали ни Јаша Рајтер ни Веселинка Малинска, курири Покрајинског комитета, који су пратили Тита на путу за слободну територију. Саопштено им је да морају да буду нарочито обзриви и да по цену својих живота обезбеде да овај важан партиски функционер стигне на слободну територију. То се нарочито захтевало од Јаше Рајтера. Али ни то им није било ништа чудно. И раније су добијали сличне задатке. Зато нису ни слутили да је средовечни друг, елегантно обучен, у кратком кожном капуту и браон спортском оделу са бричес панталонама, секретар Централног комитета Комунистичке партије Југославије и Врховни командант партизанских одреда.

Па ипак, њихова улога овога пута била је друкчија него раније. Они су само знали крајњи циљ пута — Ваљево. О правцу путовања и начину пребацивања од једног места до другог одлучивао је друг кога су пратили, а у другим случајевима обично су то они чинили.

На путу до Чачка није било неких нарочитих тешкоћа. Спроводници воза и немачке војне патроле легитимисале су све путнике у возу. Јаши Рајтеру и његовом сапутнику чак су са извесним поштовањем враћали исправе „издате” од немачких војних власти.

Када су излазили из воза на железничкој станици у Чачку, Веселинка је међу агентима, који су на излазу прегледали исправе, препознала агента скопске полиције неког Љубишу, који ју је пре рата хапсио. То је одмах рекла Јаши, одвојила се од групе и изгубила у маси путника.

На железничкој станици у Чачку морали су око два сата да чекају воз за Ужичку Пожегу.

Ситуација је постала озбиљна. Тито је рекао Јаши да би одмах требало да оде у град, да пронађе Веселинку, да јој каже да се што боље маскира и да се обоје фијакером пребаце до следеће ста-

нице, а он ће на самој железничкој станици сачекати воз за Пожегу. Јаша се упочетку није слагао са овим предлогом. Другови у Београду су му саопштили да уопште не сме да се одваја од друга кога прати. Али морао је да пристане, када му је Тито објаснио да би њихов положај могао да буде врло незгодан, ако би Веселинка била ухапшена и под бати-нама признала зашто и куда путује.

По сваку цену Јаша је морао да јој помогне да не буде ухапшена.

Када се одвојила од Јаше, Веселинка је са осталим путницима пошла право према излазу. Исправе је показала агенту који је није познавао. Имала је срећу. Агент Љубиша није је приметио. Кад је Јаша потом нашао Веселинку у граду, већ је била набавила у једној оптичарској радњи наочаре, нешто се више напминкала, и тако прилично изменила свој лик. Са једним сељаком су погодили да их фијакером превезу до Трбушана. Ту су свратили у једну кафану и сачекали воз за Пожегу.

Веселинка је избегла хапшење. Али Јашу је стално мучила мисао шта ће бити са другом кога је оставио на железничкој станици у Чачку. Са стрепњом је очекивао воз и још се овај није био зауставио, а он је ускочио у први вагон до локомотиве и журно кренуо кроз вагоне да тражи друга кога је пратио. Нашао га је у једном прилично пуном купеу. Стајао је крај самих врата. Задихан, Јаша је сео на један куфер крај његових ногу, решен да га више ни за тренутак не испушта из вида.

У Ужичкој Пожеги преноћили су у кући једног попа. Прекопута налазила се једна кафана у којој је била смештена нека немачка јединица. Те ноћи у кафани је било врло живо, јер су се Немци ужурбано спремали за одлазак. Том приликом су залазили и у суседне куће. Могли су да упадну и у кућу овог попа.

Па ипак, непознати илегалац понашао се као и сваки обичан путник. Пред спавање извадио је из куфера пешкир, сапун, четкицу за зубе и пошто се умио и обукао пиџаму, легао у кревет. На његовом лицу и у његовом понашању није могла да се примети ниједна црта неког

немира. То је оставило снажан утисак на курире који су га пратили.

Сутрадан су сви троје из Пожеге фијакером кренули према Косјерићу, а одатле пешице за Дивчибаре.

Скоро читаву ову територију контролисали су партизани и зато је кретање на овом путу било много мање опасно.

Кад су стигли на Букове, наишли су на заседу треће чете Колубарског партизанског батаљона. Легитимисао их је Партизан Александар Јовановић. Тито му је показао читаву хрпу докумената, али га је овај сумњиво гледао. Група је била опкољена. Тада им је Тито у шали рекао да су ухватили или неку велику зверку или шпијуна, и тражио је да их спроведу до штаба батаљона.

Поподне око 5 сати командант батаљона Жикица Јовановић постројио је батаљон. и саопштио борцима да се међу њима налази њихов врховни командант.

То поподне Тито је провео са борцима у веселом разговору, интересујући се за

Сл. 6 — Давид Пајић

РАДНИЦИ И РАДНИЦЕ!

Још никад до сада није био тако тежак положај радника као данас, Скупоћа, која је последица пљачке окупатора, злецаша и спекуланата над народом, довела је догле, да нема хлеба, осудила је наш народ на беду и глад. Масовно одвођење радника на присилан, робовски рад у Немачку и Бор оставила је њихове избринуте породице без хлеба. Остали део радника за послених у овдашњим фабрикама нију надницу од 40 - 89 динара да им је немогуће да набаве хлеб за себе и породицу а камо ли да подмире остале најнужније потребе за опстанак голог живота.

Зима је на прагу. Наш народ је осуђен на гладовање и смрт. Окупатор и његове слуге хоће силом да преваре наш народ путем разних обрбања. Преко "влaде спаса" издајника Недића створена је "Српска заједница рада" тако звана радничка организација. Окупатор је увео фашистички-ропски поредак да би искористио наш народ за интересе немачких банкара и злотора. Али ми знамо да ниједна организација створена од окупатора није у интересу радника него служи окупатору и његовим слугама за врбовање радника за Немачку и Бор. Шта је до данас предузела "Српска заједница - рада" за исхрану радништва и повишицу наднице?

Ових дана је "Српска заједница рада" просјачила по улицама прилоге за породице радника који се сада налазе у Немачкој. Али народ пита: где су зараде тих радника о којима се тако много пише у "НОВОМ ВРЕМЕНУ"?

Ми добро знамо да се не може решити питање скупоће, оскудице, незапослености и других зала које притискују радни народ путем уредаба и наредба наших непријатеља. Наш пут јесте ПУТ БОРБЕ ПРОТИВ ОСНОВНИХ УЗРОКА ЗЛА која гуше радни свет. САМО ОРГАНИЗОВАНОМ БОРБОМ И СВОЈОМ СОПСТВЕНОМ СНАГОМ МОЖЕ РАДНИ СВЕТ ПРИБАВИТИ СЕБИ ПРВА НА ХЛЕБ, НА РАД-НА ЖИВОТНИ ОПСТАНАК.

Радници неће више скрштених руку трпети глад и смрт, док непријатељ-окупатор и његове слуге пирују и госте се имајући пуне магацине намирница и других животних потреба које су од народа опљачкали. Зато је потребно да се сви радници и радни и сиромашни људи сврстају у јединствени фронт против окупатора и његових слугу и да СВОЈИМ СНАГАМА прибаве себи хлеб, огрев, обућу и одећу придружив се организованој борби народно-ослободилачког фронта.

Да неби поцркали од беде и глади умираћемо у борби против наших заклетих непријатеља са чашћу и поносом да се боримо против беде, понижења и ропства ЗА СЛОБОДУ И БОЉИ И СРЕЊИЈИ ЖИВОТ.

Радници запослени у предузећима која раде за окупатора, саботирајте рад на сваком кораку и докажете овоју свест и солидарност са осталим радницима и напредним људима који се боре против фашизма.

Не наседајмо лажима и обећањима тако званих "пријатеља" јер они хоће да нас искористе за рачун наших крвних непријатеља.

У БОРБУ ЗА ХЛЕБ И СЛОБОДУ НАШЕГ НАРОДА!

СМРТ ОКУПАТОРУ И ЊЕГОВИМ СЛУГАМА!

ЖИВЕЛА ЈЕДИНСТВЕНА БОРБА НАШЕГ НАРОДА!

ЖИВЕЛА КОМУНИСТИЧКА ПАРТИЈА ЈУГОСЛАВИЈЕ!

ЖИВЕЛА ЦРВЕНА АРМИЈА!

СТУПАЈМО СМЕЛО У НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКИ ФРОНТ!

СМРТ ФАШИЗМУ-СЛОБОДА НАРОДУ!

М.К.

њихове акције и живот у партизанима. О том догађају дуго се причало међу борцима Колубарског батаљона.

Сутрадан је Тито са групом партизана наставио пут за Крупањ и Столице.

Јаша Рајтер и Веселинка Малинска тек сада су видели колико им је био озбиљан задатак поверен. Били су срећни, а и поносни. Али ни Тито није заборавао њих. Када су касније носили пошту из Београда за Врховни штаб у Ужице, он је и поред свег посла нашао времена да се састане са њима.

Тих дана допутовао је из Словеније у Београд и Едвард Кардељ. У Београду се задржао само неколико дана, а затим наставио пут за Столице, где је крајем септембра 1941 године одржано саветовање претставника штабова и команданата партизанских одреда из целе Југославије.

У то време у Београду је и даље беснео све већи терор Гестапоа и Специјалне полиције. Непријатељ је свим силама настојао да угуши сваку активност београдских илегалца. Много бораца је још ухапсио и стрељао, али у томе ништа није успео. Крајем септембра, једним случајем, Специјална полиција успела је да открије Месни комитет Партије. Ратко Митровић је поред осталог открио полицији и многе илегалне станове. Агенти су често упадали у ове станове и вршили ревизију. Тако су 28 септембра увече на тавану једне куће у Виноградској улици пронашли и ухапсили Душана Грубача, члана Месног комитета. Њега су још исте ноћи претукли у затвору Специјалне полиције. Није издржао мучење. Признао је да за сутрадан има заказан састанак са Савом Стијепићем у 7,30 часова у улици Грчића Миленка и да ће се тога јутра састати са осталим члановима Месног комитета.

Рано изјутра агенти су кренули аутомобилом према улици Грчића Миленка. Када су били близу означеног места, тачно у 7,30 часова приметили су како им усусрет долази Саво Стијепић у униформи трамвајције. Одједном су зауставили аутомобил и неколико агената изненада се сручило на њега. Брзо је савладан.

Неколико тренутака касније скренули су у једну побочну улицу. Иза угла спазили су девојку у светлом кишном мантилу и младића који је ишао са њом. Прилазили су им лагано, иза леђа, Препознали су их. То су били Вукица Митровић-Шуња и Давид Пајић.

Када су им се сасвим приближили, агенти су искочили из аутомобила са упереним револверима. Били су опкољени. Давид је покушао да пуца на Дамјановића, који му је био најближи. Али, револвер је затајио. Метак се заглавио у цеви. Видевши то, скочио је на агента који му је прилазио са стране. Бацао се на њега и ударио га је дршком од револвера. У том је припуцало неколико полицајаца и Давид је пао смртно погођен.

Вукица је покушала да побегне, иако је за време пуцњаве била рањена у главу. Али су је брзо ухватили. У полицији су је ужасно мучили. Бећаревић је лично тукао и саслушавао. Суочили су је и са Ратком, мислећи да ће на тај начин да је поколебају. Говорили су јој: „Видиш, твој брат је паметнији. Признао је и биће пуштен“. Али Вукица је презриво и гневно добацила полицајцима: „Тај издајник није мој брат. Он је ваш... слуге...“.

Из затвора Специјалне полиције Вукица је пребачена у логор на Бањици. Нешто касније је и стрељана у овом логору.

И Саву Стијепића су страшно мучили у затвору. Тражили су да им открије везе са рејонским комитетима. Он је под мукама нешто и признао. То га је страшно пекло... Једне ноћи док су остали другови у ћелији спавали, парчетом стакла пресекао је себи вене на рукама и тако извршио самоубиство.

И Душан Грубач је стрељан.

После пада овог Месног комитета београдском партиском организацијом руководили су Милентије Поповић, Ивица Девчић-Обалац и Олга Алкалај. Почетком новембра Милентије је отишао на слободну територију, а Олга је ухапшена. Ивица је постао члан Окружног комитета за округ београдски. Сада је покретом у Београду руководио Окружни комитет, у коме су били Тодор Ду-

кин, столарски радник, секретар Комитета, затим Мија Ковачевић, керамичарски радник, Видоје Смилевски, банкарски чиновник и Ивица Девчић, обалски радник. Крајем 1941 год. формиран је нови Месни комитет. Секретар овог Комитета била је Јелена Ђетковић.

Борба је настављена... Пало је још

много другова, бораца и партиских руководиоца: Јелена Ђетковић, Петар Гојић, Тодор Дукин, Мија Ковачевић, Јанко Лисјак-Пушка, Станислав Сремчевић-Црни, Мирко Томић-Сељак и други. Али су увек нови прихватили борбу и настављали да је воде до краја... до ослобођења Београда и читаве земље.

QUELQUES NOTES SUR BELGRADE AU TEMPS DE GUERRE, EN 1941

B. MIRJANIĆ

Le 25 mars 1941 le gouvernement Cvetković—Maček a signé à Vienne les documents sur l'adhésion de la Yougoslavie au Pacte Tripartite. Cet acte a provoqué une révolte profonde de la population. Des démonstrations en masse ont éclaté.

A Belgrade, les démonstrations ont commencé le 25 mars au soir.

Sous la pression de la révolte générale le gouvernement Cvetković—Maček est tombé. Le nouveau gouvernement a été formé par le général de l'armée de l'air: Dušan Simović.

Mais le gouvernement Simović n'a pas su se maintenir dans les événements orageux de 1941. Ses ministres espéraient assurer à la Yougoslavie, par des manœuvres diplomatiques, la position hors de l'incendie, qui avait pourtant embrasé toute l'Europe.

Seul le Parti Communiste soulignait le danger de guerre imminent et lançait l'appel de mobilisation de toutes les forces nationales pour la défense du pays. Le Comité Central avait donné à ses membres la directive de s'engager comme volontaires.

Mais la trahison du pays par des régimes anti-nationaux a déjà été chose faite. L'ancienne armée yougoslave ne pouvait pas résister aux troupes fascistes bien équipées, qui pénétraient de tous côtés le coeur du pays.

L'Allemagne a attaqué la Yougoslavie sans déclaration de guerre préalable le 6 avril 1941. Dès l'aube la capitale, Belgrade, a été bombardée à plusieurs reprises. Des maisons démolies, des cadavres jonchant les rues, de longues colonnes de citoyens fuyant

vers les villages environnants, c'était le spectacle qu'offrait Belgrade ce jour-là... Le roi et le gouvernement ont fui le pays par avion, sans se soucier davantage du sort du peuple.

La capitulation a été signée le 18 avril 1941.

Immédiatement après la capitulation et le morcellement de la Yougoslavie, le commandant militaire allemand en Serbie, Foerster, a nommé des commissaires de divers ministères: Milan Acimović, Rista Jojić, Dušan Letica, Dušan Pančić, Momčilo Janković, ing. Milosav Vasiljević, Dr. Laza Kostić, Dr. Stevan Nešić, ing. Stevan Stanislavljević et Jeremija Protić. Quelque temps après Dragi Jovanović a été nommé maire et préfet de la ville de Belgrade. Ils auraient dû garantir la paix et l'ordre à l'arrière des troupes allemandes. Par voie de leurs quotidiens «Novo Vreme» («Temps Nouveau»), «Obnova» («Reconstruction») et autres, ils invitaient le peuple à l'attitude loyale envers l'occupant. Dans leurs discours et leurs articles ils glorifiaient la lutte de l'Allemagne. Ils disaient qu'il est dans l'intérêt de chaque Serbe de respecter l'ordre et la paix afin de contribuer ainsi à «la construction de l'ordre nouveau» en Europe.

Mais le peuple n'écoutait pas ces valets de l'occupant. Réuni autour du PC de Yougoslavie, dès les premiers jours de l'occupation il se préparait à continuer la lutte contre l'occupant et ces traîtres nationaux.

Dans sa proclamation du 1-er mai 1941 le Comité Central du PCY lançait son appel au peuple l'invitant à garder son moral, son unité et sa persévérance dans la lutte enga-

gée par le Parti Communiste Yougoslave contre les occupants et ses valets, qui menaçaient de rayer de la face du monde tout ce qui portait le caractère national du peuple yougoslave.

Dès le mois de mai les organisations du PCY ont repris leur travail à Belgrade. Le Comité Local comprenait alors: Miloš Matijević-Mrša, ouvrier dans une usine textile-secrétaire du Comité, ensuite Djura Strugar, étudiant en droit, David Pajić, métallo, Vučica Mitrović, ouvrière textile et Luka Šunka, tailleur, secrétaire du Comité Local de la Jeunesse Communiste. Tous les membres de ce Comité étaient des révolutionnaires éprouvés et quelques uns étaient aussi membres du Comité Régional du PC de Serbie.

En plus du Comité Local sept comités de quartier travaillaient également à Belgrade.

L'organisation de la Jeunesse Communiste (SKOJ) travaillait sur les mêmes principes que ceux du parti — Comité Local, comités de quartier et les groupes du SKOJ.

Au début les cellules du parti étaient formées de la même manière qu'avant la guerre — dans le cadre des fédérations syndicales, et plus tard dans le cadre des entreprises et institutions.

Les comités du parti et les cellules avaient d'habitude leurs réunions une fois par semaine et, si les événements le demandaient, parfois plus souvent. Les réunions avaient lieu dans des lieux clandestins. Les membres des cellules et des comités étaient tenus à venir avec ponctualité à l'heure dite des réunions. Ces réunions étaient courtes. Les tâches distribuées devaient être retenues sans notes. Seules des notes chiffrées étaient permises.

Dans le cadre des comités et des cellules les membres étaient repartis dans les divers domaines de travail: techniques, travail avec la jeunesse, collaboration avec les femmes, questions militaires et révolutionnaires etc. Les cellules du parti groupaient autour d'elles de nombreux sympathisants — collaborant activement au Mouvement de la Libération populaire. Des unités militaires ont été formées au cours de l'été 1941, groupant les communistes et les sympathisants de Belgrade. Presque chaque cellule avait son détachement et dans le cadre d'un comité de quartier un ou plusieurs bataillons étaient formés.

Après la réunion plénière de 1941, les membres du Politbureau, avec Tito en tête, sont venus à Belgrade, exceptés Kardelj, Leskošek et Končar. Tito est arrivé à Belgrade au début du mois de mai. Tout d'abord il habitait la ville et ensuite une villa à Dedinje.

Dès cette époque dans tout le pays des préparatifs étaient faits en vue de l'insurrection. On réunissait les armes et la munition. Dans de nombreuses régions du Monténégro, de la Dalmatie, de la Bosnie et de la Slovénie de petits détachements, ou de petits groupes militaires de chocs, étaient déjà formés.

Tito dirigeait ces préparatifs de Belgrade. Des courriers lui apportaient les rapports des camarades qui travaillaient à l'intérieur du pays à l'organisation de l'insurrection. Il envoyait ses directives également par des courriers.

Le jour où l'Allemagne attaqua l'URSS, à deux heures de l'après-midi, eut lieu la réunion du Polit-bureau dans l'appartement d'un employé de banque dans la rue Molerova. A cette réunion étaient présents: Tito, Ranković, Ivan Milutinović, Lola Ribar, Svetozar Vukmanović-Tempo et Sreten Žujović-Crni. Kardelj et Leskošek étaient à cette époque en Slovénie. Au cours de cette réunion il fut décidé qu'un appel sera lancé invitant le peuple à combattre l'ennemi.

Ce même jour dans une petite maison du faubourg Voždovac eut lieu la réunion de la Jeunesse Communiste de la ville, réunion préparée déjà d'avance. Les délégués de toutes les organisations de quartier et les délégués de la direction de la J. C. dans les écoles secondaires assistaient à cette réunion. La réunion a duré toute la journée. Le secrétaire général de la Jeunesse Communiste, Lola Ribar, a assisté à une partie de cette réunion.

Dans les semaines succédant l'attaque allemande contre l'URSS, les membres du Parti, et en général la population de Belgrade, étaient persuadés que la défaite de l'armée d'Hitler est imminente. Au cours des réunions des cellules du parti et des groupes de la jeunesse communiste les membres étaient chargés, en vue des combats dans les rues, de trouver des maisons des dans les rues, de trouver des maisons de aux blessés, ensuite des maisons pouvant servir d'entrepôts d'armes et de munitions,

ou de boulangeries etc. Mais après les premiers jours de combats au Front de l'Est, on se rendit compte que cette guerre durerait. Le Comité Central donna alors l'ordre à l'organisation de Belgrade, d'orienter son travail vers une lutte de longue haleine, de cesser avec l'organisation des détachements militaires clandestins en ville et d'envoyer le plus grand nombre possible de ses membres et de ses sympathisants aux groupes de partisans de Šumadija et de Posavina.

Le quatre juillet eut lieu la seconde réunion du Polit-bureau du Comité Central. Cette réunion avait lieu dans la maison de Vladimir Ribnikar, dans l'impasse de Botić, à Dedinje. La réunion a duré toute la journée. Il fut décidé de transformer les actes de sabotage dans tout le pays en une lutte générale contre l'occupant. Des délégués du Comité Central étaient envoyés dans tous les coins du pays, les délégués avaient des autorisations spéciales concernant les questions militaires et l'organisation du parti.

Il fut décidé au cours de la réunion susmentionnée de former le Commandement Suprême des partisans en Yougoslavie avec le siège à Belgrade; Tito fut nommé commandant suprême. A cette époque on commença avec la publication du Bulletin du Commandement Suprême, qui donnait de brèves informations sur le développement de l'insurrection dans le pays.

Ces jours-là, en juillet et plus tard, jusqu'au moment où fut «brûlé» le Comité Local, c'est à dire fin septembre 1941, les partisans de Belgrade ont accompli de nombreuses actions contre l'ennemi. Des voitures allemandes brûlaient dans la rue, ainsi que des journaux quislings, des câbles étaient coupés, des agents de la Police et des soldats étaient tués... Toutes les menaces et toutes les représailles de l'occupant ne pouvaient faire peur aux Belgradois. Le préfet de la ville Dragi Jovanović, Ilija Paranos et Bećarević étaient impuissants... L'occupant n'était pas content de leur travail. Bećarević donna l'ordre aux chefs des commissariats de quartier de signaler immédiatement tous les actes de sabotage et de lui envoyer des rapports quotidiens sur «l'activité des communistes sur leur territoire». Sur le bureau de Bećarević les rapports sur l'activité des groupes clandestins de Belgrade s'amoncelaient... Mais presque

tous ces rapports se terminaient par cette phrase: «les auteurs de cet acte de sabotage n'ont pas été pris».

La plus grande action des partisans de Belgrade, en été 1941, fut la libération d'Aleksandar Ranković de la Gestapo.

Ranković était arrêté fin juillet au moment où il préparait la destruction du poste de la Radio-Belgrade. Il fut affreusement torturé à la police. La police supposait qu'il s'agissait d'un haut fonctionnaire du Mouvement de Libération de Belgrade. Battu à mort et évanoui il fut transporté à l'hôpital de la prison dans la rue Georges Washington.

Dès qu'il apprit où se trouvait Ranković, Tito chargea Djuro Strugar et Cana Babović d'organiser sa libération.

Le 20 juillet vers 10 heures du matin un nombre important des meilleurs partisans de Belgrade bloqua les rues environnant l'hôpital, la circulation fut arrêtée. Les passants s'écartaient rapidement croyant qu'il s'agissait d'une rafle de la Police Spéciale. Quelques hommes firent irruption dans l'hôpital et enlevèrent Ranković aux policiers de la Gestapo. Ce jour même Ranković fut transporté dans un appartement clandestin.

Après sa libération Ranković resta encore quelque temps à Belgrade aidant Tito dans l'organisation du Mouvement de Libération Populaire.

Les actions des partisans de Belgrade inquiétaient l'occupant. Il essaya d'étouffer par des représailles sans merci toute résistance à Belgrade. Les prisons de la Gestapo et de la Police Spéciale regorgeaient de patriotes arrêtés.

Au mois de juin, par ordre de l'occupant, le camp de concentration de Banjica fut formé d'urgence. Les membres du Mouvement de Libération de Belgrade et de Serbie étaient envoyés, après arrestation, dans ce camp. Dès le mois de juillet les premiers prisonniers furent fusillés. Le 18 juillet «Novo Vreme» publia le premier communiqué disant que 28 patriotes ont été fusillés. Ces communiqués devenaient de plus en plus fréquents. Mais le commandant militaire de Serbie à l'époque le général Schroeder ne se contentait pas de ces exécutions. Par son ordre le 17 août furent pendus sur la place même de Terazije Svetislav Milin, cordonnier, Ratko Jović, agriculteur, Velimir Jovanović, agriculteur, Jovan Jan-ković, tailleur et Milorad Pokrajac, étudiant.

Les premiers succès des Allemands au Front de l'Est ont incité Nedić, Aćimović, Dragi Jovanović et les autres traîtres du peuple serbe à s'attacher davantage aux occupants et à sombrer profondément dans l'abîme de la trahison. A la fin du mois d'août 1941, à la demande d'Aćimović, le commandant militaire de Serbie offrit au général Nedić le mandat pour la formation du gouvernement serbe. Ce gouvernement comprenait, d'une manière générale, tous les commissaires des différents ministères, notamment, Milan Aćimović, Dušan Letica, Ognjan Kuzmanović et autres. Le jour même dans la grande salle de l'Assemblée Nationale ces pauvres «ministres» promirent au commandant militaire qu'ils lutteront, aux côtés des Allemand, pour «la sauvegarde de la paix et de l'ordre en Serbie», ils promirent à l'occupant leur fidélité dans cette lutte contre leur propre peuple.

La Gestapo et la Police Spéciale ne pouvaient, pendant très longtemps, découvrir la direction du Mouvement de Libération de Belgrade. En vain Gubarev, Bećarević, Kosmajac, Vitas et de nombreux autres agents torturaient les communistes arrêtés, ils n'arrivaient pas à savoir quels étaient les membres du Comité Local du Parti. Pourtant une arrestation au Banat, faite par hasard, leur donna le fil conducteur.

Au début d'août 1941, dans une ferme non loin de Kikinda, Ratko Mitrović fut arrêté. Il faisait partie, avant la guerre, de la direction du SKOJ (Jeunesse Communiste) à Belgrade, et il connaissait un assez grand nombre de communistes, ses vieux camarades.

Il fut immédiatement transféré à la Police Spéciale de Belgrade. Il fut battu à mort. Au début il ne voulut rien dire, mais il ne put supporter la torture. Il se mit à parler et il dénonça de nombreux camarades ainsi que quelques cachettes clandestines. Ceci permit à la police d'arrêter quelques uns des fonctionnaires du Mouvement de Libération à Belgrade. A cette époque, en 1941, furent arrêtés Djuro Strugar, Mrša, David Pajić, Vukica Mitrović et quelques autres camarades.

La direction du Parti fut mise au courant de la trahison de Ratko Mitrović, par le canal de Janko Janković, chef du fichier de la Police Spéciale, qui collaborait avec le

Mouvement de Libération. Mais la lutte devait continuer...

En août et en septembre le Mouvement de Libération s'est étendu sur toute la Serbie. De nombreux groupes de partisans étaient formés. En Serbie Occidentale un territoire considérable fut libéré. La «République d'Užice» fut créée. Les premiers Comités Populaires de Libération furent formés. Le Commandement Suprême décida alors de passer sur le territoire libre, afin de pouvoir diriger avec plein succès la lutte de libération en Yougoslavie.

A la mi-septembre Tito quitta Belgrade et passa sur le territoire libre... Il était accompagné par les membres du groupe clandestin: Veselinka Malinska et Jaša Rajter. Munis de faux papiers ils voyagèrent par train jusqu'à Užička Požega et de là à Bukovo, où se trouvait le quartier général du Groupe des Partisans de Kolubara.

Ces jours-là arriva à Belgrade Edvard Kardelj, venant de Slovénie. Il ne resta que quelques jours à Belgrade et ensuite, aidé par les camarades de Belgrade, il continua son voyage vers Stolice, où eut lieu fin septembre la réunion des représentants des commandants et des délégués des groupes partisans de toute la Yougoslavie.

A Belgrade, la terreur de l'occupant régnait toujours, mais les groupes clandestins n'interrompaient point leur lutte.

La lutte continuait... De nombreux camarades tombèrent dans cette lutte, de nombreux combattants et dirigeants du Parti. Jelena Četković, Petar Gvojić, Todor Dukin, Mija Kovačević, Janko Lisjak-Puška, Djuka Dinić, Stanislav Sremčević-Crni, Mirko Tomić-Seljak et autres. Mais toujours de nouveaux combattants prenaient leur place et continuaient la lutte jusqu'au bout... jusqu'à la victoire — jusqu'à la libération de Belgrade et de tout le pays.

Illustrations dans le texte:

- Fig. 1 — Communiqué de la Kreiskommandatur, mai 1941
- Fig. 2 — Premiers communiqués du journal *Novo Vreme* concernant les patriotes fusillés
- Fig. 3 — Djura Strugar
- Fig. 4 — Mrša Matijević
- Fig. 5 — Vukica Mitrović
- Fig. 6 — David Pajić
- Fig. 7 — Proclamation du Comité de la Ville, automne 1941

6 април 1941 године...

Многобројне формације немачког ратног ваздухопловства требало је масовним и честим бомбардовањем да униште главни град Југославије. Београд је већ после првог напада из ваздуха пружао приказ тешко оштећеног града. Један пуни поодак у центру града, у Косовској улици бр. 5

Le 6 Avril 1941...

De nombreuses formations d'aviation de guerre allemande devaient détruire par des bombardements massifs et très fréquents la capitale de Yougoslavie. Déjà après le premier bombardement Belgrade avait l'aspect d'une ville dévastée. Coup portant dans le centre de la ville, rue Kosovska № 5

Разорно дејство непријатељског бомбардовања није поштедело ниједан крај Београда. Рушевине на периферији

Les vagues destructives des bombardements ennemis n'ont épargné aucun quartier de Belgrade. Les décombres de la périphérie de Belgrade

